

LUTHERSK KIRKETIDENDE

LEDER: PRESTETJENESTENS KRAV TIL *TONALITET*

ARTIKLER OG INNLEGG

MARTIN LUTHER OG MUSIKKEN

DØVEKIRKEN I TRONDHEIM

– ET 90-ÅRSJUBILEUM

ORD AV LUTHER

SØNDAGSTEKSTEN

1. JULEDAG

2. JULEDAG / STEFANUSDAGEN

NYTTÅRSAFTEN

PRESTETJENESTENS KRAV TIL *TONALITET*

I staben hvor jeg arbeider, har vi i disse dager holdt på med en av to årlige helse-, miljø- og sikkerhetsrunder hvor vi som arbeidstakere blir bedt om å svare på en rekke spørsmål som omhandler arbeidssituasjon og -oppgaver, psykososiale forhold og arbeidsplassens ergonomiske tilrettelegging. Dette er et viktig arbeid, ikke bare for oss som arbeidstakere, men for hele kirkens virksomhet. I Kirkerådets handlingsplan for HMS-arbeidet i Den norske kirke er det overordnede målet at: "Rettssubjektet Den norske kirke skal ha et arbeidsmiljø som bidrar til at medarbeiderne kan utføre kirkens oppdrag på en god måte."

I en tid da prestemangelen begynner å gjøre seg gjeldende, vil et økt fokus på prestenes arbeidssituasjon og tilrettelegging av arbeidet være viktig både i forhold til nyrekruttering og for å motvirke den såkalte "presteflukten" hvor en del prester forlater sin stilling til fordel for en jobb utenfor kirken. I den forbindelse har det vært gjort mye godt arbeid for å forsøke å finne svaret på spørsmålet: Hva er prestatjenestens største utfordringer og potensielle slitasjepunkt? Dette er spørsmål det ikke går an å svare kort på, men en tidligere studiekamerat sa det omtrent slik: Det teologistudiet ikke forberedte meg på, var prestatjenestens krav til sosial kompetanse. Når vi har teologistudenter i praksis hos oss, er det nettopp disse utfordringene de oftest kommenterer: Det enorme spennet som ligger i prestatjenestens variasjon og behovet for å kunne veksle raskt og tilpasse seg de ulike situasjoner og relasjoner en til enhver tid står i.

Som prest kan en helt vanlig arbeidsdag strekke seg fra liv til død, fra vugge til grav. Det er dåpssamtaler med nybakte foreldre, andakt for menighetens eldre og sørgesamtaler med mennesker som nettopp har mistet en av sine kjære, og i tillegg kommer trosopplæringstiltak for barn, menighetsrådsmøter og kveldssamlinger på Ten-Sing. Prestetjenesten er fantastisk variert, sjelden kjedelig og alltid utfordrende. Men som med de fleste ting kan også det som er bra bære i seg muligheten for å bli en utfordring. Alle disse skiftene krever at vi som prester stadig evner å

Som prest kan en helt vanlig arbeidsdag strekke seg fra liv til død, fra vugge til grav.

omstille oss for på best mulig måte kunne gå inn i de ulike situasjoner og møte menneskene der de er. Vi må kunne stå mer eller mindre støtt i mange ulike situasjoner, sam-

tidig som vi evner å foreta vurderinger som går på hvorvidt vi skal speile dem vi møter, bringe inn nye elementer eller innføre noe i samspillet som yter motstand. Slike vurderinger og tilpassninger utgjør en sentral del av prestatjenesten, og de stiller krav til presten og det jeg velger å kalle prestens *tonalitet*.

Tonalitet som uttrykk er hentet fra musikkens verden og forteller noe om hvordan de ulike tonene i et tonesystem relaterer seg til hverandre. Disse relasjonene kan ha ulik form og skje på mange ulike måter, i ulik takt og tempo og med større eller mindre sprang, modulasjoner, endringer og rytmer. Etter min mening kan uttrykket *tonalitet* i utvidet form også si noe om det som er prestatjenesten og prestens fordring: Nemlig å gå inn i ulike situasjoner og relasjoner

og tilpasse seg og sin rolle til den aktuelle situasjonen. For på samme måte som med musikk stiller nemlig også mellommenneskelige relasjoner krav til tilpasning og variasjon når det gjelder tonerarter, sprang, modulasjoner og forskjellige rytmer.

Dersom prestedtjenestens tonalitet – hvordan vi oppfatter og tilpasser oss ulike situasjoner og mellommenneskelige relasjoner – er viktig, vil det være avgjørende å spørre hvordan vi kan utvikle og oppøve egenskaper som istandsetter oss til å ta best mulige vurderinger og tilpasninger i møte med prestedtjenestens utfordringer. Eller sagt med andre ord: Hva gjør oss gode på mellommenneskelig improvisasjonskunst? Jeg har ikke noe enkelt svar på dette, men to jazzmusikere jeg jobber med satte meg på sporet da de fortalte om de grunnleggende elementene som fordres av dem i samspillet med andre musikere: For det første forutsetter god improvisasjonskunst gode basiskunnskaper; det vi si kunnskaper om musikkens oppbygging, om tonalitet og de ulike instrumentenes plass. I tillegg til disse basiskunnskapene kreves det ferdigheter som oppnås gjennom stadige øvinger og repetisjoner. Men i tillegg til basiskunnskaper og ferdigheter er det en faktor som er avgjørende for å skape musikk som gjennom flere lag og stemmer kan bevege og berøre den som lytter, nemlig en årvåken holdning til sine medmusikanter. Eller som min kollega Carsten Dyngeland sier: ”Det som skiller gode og dårlige band, er evnen til å lytte.”

Dersom prestedtjenestens tonalitet er viktig, kan det å være prest på mange måter sammenliknes med det å være musiker. Det er en kunstform som krever både basiskunnskaper, ferdigheter og evnen til å lytte for å kunne formidle noe som

berører og beveger. En slik sammenheng mellom musikk og evangeliefordring kan vi også lese om i dette nummeret av Lutherske Kirketidende. I Ove Kr. Sundberg sin artikkel, *Martin Luther og musikken*, understrekes Luthers forståelse av musikk som en Guds skapning og gave som har som lar mennesket vennet til å gjenkjenne og lovprise skaperen. Eller som artikkelforfatteren sier: ”Evangeliet likesom roper etter musikken, ifølge Luther, slik musikken på den andre side kan sies å rope etter evangeliet.”

Å skape god musikk krever stillhet og evnen til å lytte slik at du vet hvilke noter som skal spilles og ikke. Det gjør også prestedtjenesten.

På samme måte som musikk kan formidle evangeliet, vil jeg påstå at presters tonalitet kan spille en viktig rolle i forhold til hvordan evangeliet forkynnes for dem vi møter. Å utvikle denne tonaliteten, et slags relasjonelt gehør og evnen til mellom-

menneskelig samspill krever både tid og rom, men i en prestehverdag hvor stadig mer skal telles og timeføres kan det være vanskelig å skape det rommet. ”Music is the space between the notes,” skal jazzlegenden Miles Davis ha sagt, ”It is not the notes you play, it is the notes you don’t play.” Å skape god musikk krever stillhet og evnen til å lytte slik at du vet hvilke noter som skal spilles og ikke. Det gjør også prestedtjenesten. Et arbeidsmiljø som bidrar til at medarbeiderne kan utføre kirkens oppdrag på en god måte, vil derfor ha behov for at det finnes både tid og rom til å kunne øve opp vår evne til å stilne og lytte oss inn på dem vi møter, slik at vi på den måten kan være med på å la evangeliet lyde klart og tydelig uten for mye omliggende støy.

.....
KJERSTI GAUTESTAD NORHEIM
KH223@KIRKEN.NO

MARTIN LUTHER OG MUSIKKEN

AV OVE KR. SUNDBERG, PROFESSOR
OVE.KR.SUNDBERG@GMAIL.COM

I jubileumsåret for reformasjonen er det rett og rimelig at forskjellige sider ved reformatorens innsats vies oppmerksomhet. Og da fortjener ikke minst hans forhold til musikken å løftes frem i lyset. Vel nok vet vel de fleste at Luther var svært "glad i sang og musikk", som det gjerne heter, og mange sender nok reformatoren en vennlig tanke når de synger en salme som "Vår Gud han er så fast en borg".

Men hva Luther betød for kirkesangen som formidler og nyskaper, og hva det betød for kirkemusikken og i et allment musikkhistorisk perspektiv at han ga menighetssangen en selvfølgelig plass i gudstjenesten, er det få som har klart for seg. Og enda færre er det nok som kjenner til at Luther med sine refleksjoner omkring musikkens vesen og funksjon også er et navn i musikktenkningens historie.

BARNE- OG UNGDOMSÅR

At Luther var musikalsk begavet ut over det vanlige – og i det hele meget av en kunstnernatur – kan det neppe herske tvil om. Og det gis mange vitnesbyrd om en usedvanlig styrke og dybde i hans opplevelse av musikk. Så mottok hans medfødte anlegg da også nærende impulser fra tidlige barneår av, særlig gjennom skolesystemet. Allerede latinskolen i Mansfeld, som Luther kom til som femåring, ga musikken bred plass. Og da han snaut 14 år gammel kom til domskolen i Magdeburg, ble han som korsanger for en kort stund delaktig i det blomstrende musikkliv ved domkirken der.

Og så følger årene 1498-1501 i Bachs fødeby, Eisenach, med fortsatt musikkopplæring i skolen

og sangtjeneste i St. Georgskirken. Her holdt han for øvrig på tilbaketuren fra Worms for stappfull kirke en preken som det gikk frasagn om i lange tider. Det var på turen videre derfra at den "fredlyste" ble lykkelig "overfalt" og brakt i sikkerhet på Wartburg.

Men tilbake til skoleårene: I likhet med Bach 200 år senere, opplevde han også å måtte vandre rundt som såkalt kurrendaner og synge for dørene til folk. Det var vel forresten slik den velhavende Ursula Cotta oppdaget unge Martins vakre stemme, og åpnet sitt hjem for ham. Og det var trolig her i Eisenach, som han senere i livet omtalte som sin "gode by", han begynte å dyrke fløytespillet. Senere ble han i tillegg en solid utøver på lutt, datidens mest populære instrument.

Og så hadde han altså også en fin sangstemme, en altstemme som senere gled over i tenor. Selv skal han ha karakterisert den som liten og bløt, hvorpå Melanchthon innvendte at den dog kunne høres vidt omkring. Og en annen tilhenger omtaler den som fin, klar og ren, for både tale og sang.

Musikkopplæringen ble ført videre da Luther i 1501 begynte ved universitetet i Erfurt. Grunnutdannelsen her foregikk ved artesfakultetet med innføring i de såkalte syv frie kunster (*septem artes liberales*), der *musica* hadde sin plass innenfor det matematiske *quadrivium*, sammen med *arithmetica*, *geometria* og *astronomia*.

Det vil si at Luther her også fikk innblikk i musikkteori (*musica theorica*) og i den tradisjonelle musikktenkning (*musica speculativa*) med linjer helt tilbake til antikken. At han av studiekameratene ble kalt både "filosofen" og "musi-

keren”, tyder på at han var en mer enn alminnelig våken og aktiv student. Til Luthers musikalske skoloring hører videre hans liturgiskmusikalske erfaring som munk og katolsk prest.

MUSIKKEN SOM TROFAST LIVSLEDSAGER

Og sin praktiske musikkutøvelse fortsatte Luther med gjennom hele livet, ikke minst gjennom det huskantori som jevnlig ble dannet av familie og venner etter Abendessen. Her dyrket man med hengivelse tidens flerstemmige sangkunst i form av latinske hymner og responsorier, *Lied*-satter, motetter osv.

Man holdt seg for øvrig ikke bare til ”*geistliche Musik*”. Matthias Ratzeberger beretter at man f.eks. sang ”Didos klage” fra Vergils *Aeneiden*, sågar i Luthers egen komposisjon. Luthers forhold til musikken var – som Friedrich Blume uttrykker det – eksistensielt, ikke aksidensielt. Luthers egen musikalske kyndighet kommer til uttrykk bl.a. i at han var i stand til å korrigere feil i stemmebøkene, samt føye til manglende de stemmer. ”Jeg ville ikke unnvære det lille jeg kan om musikk for noen pris,” heter det i en bordtale (3815/WA).

Selv om det knytter seg betydelig usikkerhet til spørsmålet om hvilke melodier som stammer fra Luther selv, er det knapt noen tvil om hans genuine evner som melodiskaper. Og at han også gjorde alvorlige forsøk innen flerstemmig musikk, har vi et vitnesbyrd om i den enkle, men dog respektable motetten ”*Non moriar, sed vivam*” (Sal 118,17).

Men han var seg saktens bevisst at dette ikke var hans egentlige område. Om en komposisjon av Ludwig Senfl som han beundret meget, uttaler han at en slik motett ville ikke han kunne skape om han så rev seg selv i stykker. Men så ville heller ikke Senfl kunne preke slik over davids-salmene, som han kunne. Den ene Ånd gir forskjellige gaver.

Det var altså en på mange måter særdeles godt rustet Luther som i begynnelsen av 1520-årene kjente seg stillet overfor oppgaven å skaffe de evangeliske menigheter en kirkesang på morsmålet. I dag kan vi vel knapt tenke oss en guds-

tjeneste uten at den hele menighet i salmesangen får gi seg hen med stemme, pust og hjerte, en gudstjeneste uten den felles løftning som finner sted ”når salmesangen stiger opp mot evighetens kyst”, som det heter i en salmestrofe. Så levende er denne delen av arven fra Luther.

Men slik har det, som kjent, ikke alltid vært i kirkens historie. Opp gjennom middelalderen var nemlig menigheten etter hvert blitt nokså taus i gudstjenesten. Gudstjenestefeiringen var blitt en sak for spesielle kategorier – med den alminnelige menighet på tilhørerplass. Og om det man fikk høre, kunne være av aldri så utsøkt gehalt, var det likesom en dimensjon som manglet. Nå var det saktens tilløp til menighetssang på folkets eget tungemål også før Luther, f.eks. under liturgiske spill ved de store kirkelige høytider, i forbindelse med prosesjoner osv. Det var noe som nærmest trengte seg på – med livets egen rett. Men det var først med Luther at menighetssangen ble en selvfølgelig og uunnværlig del av selve gudstjenestefeiringen, noe som henger sammen med hans gudstjenestesyn og hans kristendomsforståelse.

Og Luther ikke bare ga rom for menighetssangen i den evangeliske gudstjeneste, og for menigheten som liturgisk aktør. Han gjorde selv en pionérinnsats når det gjaldt å fylle dette rom, og det med innhold av gedigen kvalitet. Det kunne han gjøre fordi hans rike begavelse også omfattet en dikterisk og endog musikalsk skaper-evne av betydelig format.

BEHOV FOR MENIGHETSSANG PÅ MORSMÅLET

Det var i 1523 – i forbindelse med sine to første skrifter om gudstjenesten – Luther først ytret seg om behovet av en menighetssang på morsmålet. Det trenges ”fromme og åndelige sanger (*pias et spirituales cantilenas*) verdig til bruk i Guds kirke”, heter det i ”*Formula missae*”. Men det mangler oss diktere, sier han, eller vi vet ikke om dem. Så måtte han selv gå løs på oppgaven og etter eksempel av profetene og de gamle kirkefedre begynne å skrive salmer på morsmålet så Guds ord derved gjennom sang kunne bli hos folket – som han sier i et brev til sin venn, Georg Spalatin, kurfyrstens sekretær og kirkelig rådgiver.

I det selvsamme brev vedlegger han en metrisk gjendiktning – trolig av Sal 130 – og med den kommentar at han ikke synes han får det til. For ettertiden står imidlertid ”Av dypest nød” som et av de mest lysende eksempler på hvor storartet han faktisk kunne få det til. Dette er forøvrig ikke lenge etter at Luther i løpet av noen korte måneder på Wartburg – sitt Patmos som han sa – hadde oversatt Det nye testamente til tysk, og samtidig lagt grunnlaget for et tysk skriftspråk – en bragd som nok også drar nytte av hans kunstneriske åre.

1523 nevnte vi nettopp, og dermed anga vi faktisk selve fødselsåret for den lutherske salmesang. Det var forresten en spesiell begivenhet som utløste Luthers skaperevne på dette område. 1. juli 1523 ble to augustinermunke i Brüssel brent på bålet på grunn av sin tilslutning til den reformatoriske lære (Luther hadde selv vært augustinermunk).

Det heter at de to unge munkene, Heinrich Voes og Johann Esch, på bålet sang den oldkirkelige hymne ”*Te Deum laudamus*” som vekselang inntil røken kvalte deres stemmer. Beretningen om disse reformasjonens første martyrer nådde snart Tyskland – og Luther som straks satte seg ned og laget sangen ”*Ein neues Lied wir heben an*”. Sangen dveler ikke ved begivenhetens gru, men ved den trosfrimodighet og trosstyrke de to munkene fikk vise, Guds navn til ære og pris.

Denne glade sang spredte seg raskt ut over Tyskland, og lengre enda, og kort tid deretter skrev Luther sin første egentlige menighetssalme ”*Nun freut euch, lieben Christen g'mein*” (”Nå fryd deg, kristne menighet”). Den bærer overskriften ”En takkesang for de store velgjerninger som Gud har vist oss i Kristus”.

I likhet med ”*Ein neues Lied*” ble også denne først spredt som flygeblad og snart sunget med begeistring i vide kretser. Musikalsk sett er den nært beslektet med ”*Ein neues Lied*”, og begge melodier antas å være skapt av Luther selv. De er karakteristiske for en hel gruppe av reformatoriske melodier, ren og sterk i den melodiske linjeføring, frisk og appellerende i sin rytmikk – og i det hele av utpreget sangbar karakter.

Det er på en måte Luthers personlige troskamp som her skildres. Men tross salmens personlige preg er dens formål ikke å berette om en enestående individuell opplevelse, men om en allmenn kristen erfaring. Langt på vei gir den oss den reformatoriske kristendomsforståelse i en sum. Da denne salmen var skrevet, var det som om det åpnet seg et kildevell hos Luther, og i løpet av et års tid skrev han 24 av sine i alt ca. 36 menighetssanger. Det hele var som en vårløsning.

Luther var likevel ikke den aller første bidragsyter til den nye evangeliske kirkesang. I forkant var den noe omflakkende Paul Speratus ute med salmen ”Guds Sønn er kommet til oss ned”. Speratus var en høyt utdannet katolsk prest som i 1520 sluttet seg til reformasjonen.

Det fortelles en historie om at Luther en dag satt litt mismodig i sitt arbeidsrom da en tigger gikk forbi mens han sang ”Guds Sønn er kommet til oss ned”. Luther løp ut og omfavnet tiggeren som hadde gitt ham nytt mot. Som Luthers første salmer ble også Speratus-salmen først spredt som flygeblad og som oppslag på steder hvor mange mennesker gjerne samlet seg.

LUTHERSK SALMESANGS JUBELÅR

I 1524 begynner det imidlertid også å utkomme salmebøker. Den første var ganske tynn, med bare 8 salmer, hvorfor den da også heter ”*Achtliederbuch*”. Paul Speratus er her representert med nesten like mange salmer som Luther. Men salmebøkene blir fyldigere etter hvert, og de kommer på løpende bånd. Hele fire utgivelser finner sted i løpet av 1524 som blir stående som det store år i den lutherske salmesangs historie.

Til den største av disse samlingene, Johann Walters ”*Geistliches Gesangbüchlein*”, skrev Luther et forord hvor han fremhever ”at det er godt og gudvelbehagelig å synge åndelige sanger”. Han begrunner det ved å minne om at profetene og kongene i Det gamle testamente priste Gud med sang og klang, med poesi og allslags spill, og ved å vise til de paulinske oppfordringene i Det nye testamente om å gi sangen rom.

Han distanserer seg samtidig fra de såkalt overåndelige som mener at evangeliet overflødiggjør kunsten. ”Nei, jeg skulle gjerne se alle kunstarter,

og ganske særlig musikken, i tjeneste for ham som har gitt oss dem og skapt dem.”

Nyskaper og formidler

Mange av Luthers salmer har direkte tilknytning til avsnitt i Skriften, særlig davidssalmene som jo alltid hadde spilt en fremtredende rolle i kirkesangen. Det gjelder ”Av dypest nød”, som vi nettopp nevnte, bygget over Sal 130: ”Av det dype kaller jeg på deg, Herre” (*De profundis*). Og det gjelder det som for mange kanskje er reformasjonssalmen fremfor alle, ”Vår Gud han er så fast en borg”, bygget over Sal 46: ”Gud er vår tilflukt og vår styrke”.

Men han bygget også videre på den kirkelige arv fra nær og fjern fortid, både tekstlig og musikkalsk. Ikke minst gjelder det de gregorianske hymnene med røtter helt tilbake til oldkirken. Når vi har så å si hele kirkens historie representert i dagens lutherske salmebøker, skyldes det i avgjørende grad reformatorens egen innsats som formidler. Han gjendiktet tekstene og omformet melodiene slik at de passet i den nye sammenheng.

Et særlig instruktivt eksempel er den betydning Ambrosius-hymnen ”*Veni redemptor gentium*” fikk for reformasjonstidens salmesang. For det første gjendiktet Luther den ambrosianske inkarnasjonsteksten og ga oss salmen ”*Nun komm, der Heiden Heiland*” (”Folkefrelser til oss kom”). Dertil foretok han en mild omforming av en kjent gregoriansk melodi til Ambrosius-teksten og skapte dermed en av de mest sentrale lutherske koraler. Dette skjedde allerede i 1524.

Akkurat denne hymnemelodien synes forresten å ha talt til Luther på en spesiell måte. Så er den da også et lite underverk av en melodi i sin kombinasjon av melodisk enkelhet og musikkalsk uttrykkskraft. Luther legger den nemlig til grunn også for melodien til en av sine siste salmer, ”*Erhalt uns Herr, bei deinem Wort*” fra 1541/42 (”Gud, hold oss oppe ved ditt ord”).

Teksten her er trolig ren nydiktning fra Luthers side, og melodien kan også umiddelbart virke som en ren nydannelse. Men går man den nærmere inn på livet, vil man fornemme ”*Veni redemptor*”-melodien som dens rygggrad, så å si.

Og som om ikke dette var nok, så skinner den gregorianske hymnemelodi igjennom også i en tredje Luther-melodi, nemlig melodien til salmen ”*Verleih uns Frieden gnädiglich*” fra 1528/29 (”Gi fred, å Herre Gud, gi fred”). Her er teksten nok en gang en gjendiktning, dog ikke av en hymne, men av en middelalderlig fredsantifon, ”*Da pacem, Domine*” fra 600-tallet.

Det stiller Luther overfor et spesielt problem når han igjen skal ta utgangspunkt i sin kjære hymnemelodi. En hymne har nemlig normalt 4 tekstlinjer og 4 melodifraser, mens antifonen hadde 5 tekstlinjer. Så her måtte Luther faktisk utvide melodien med en femte frase. Men det gjør han til gjengjeld på en særdeles overbevisende måte.

Innenfor mangfoldet av reformasjonsmelodier kan man tale om to hovedkategorier som korresponderer med to hovedtyper tekster. Til den ene hører ”*Ein neues Lied wir heben an*”, ”Nå fryd deg kristne menighet” osv.

Det dreier seg om tekster av en frimodig utadrettet, proklamerende og trosbekreftende karakter. Til dem knytter det seg gjerne melodier preget av en viss djervhet i linjeføringen, med ansporende rytmiske ansatser gjennom de korte opptaktene, og med durpreget tonalitet.

I den annen kategori finner vi bønnetekster og tekster av mer innadvendt, meditativ karakter. Melodiene til denne gruppen er gjerne mykere og mildere i linjeføringen, uten noen gang å gli over i det sentimentale. Rytmisk preges de av de lange opptaktene som gir dem en egen ro og verdighet, og de har gjerne et kirketonalt preg. Til denne gruppen hører f.eks. ”Gud, hold oss oppe ved ditt ord”.

I hvilket omfang preget så Luther selv den musikalske side ved den nye menighetssang? Helt eksakt lar spørsmålet seg knapt besvare. På 1500-tallet anga man vanligvis ikke hvem som hadde skapt en melodi. Det var den som eventuelt besørget en flerstemmig bearbeidelse av melodien som ble regnet som komponist, og som fikk sitt navn på notebladet.

Vi kan derfor ikke avgjøre med sikkerhet hvilke melodier Luther selv har skapt, men at han også var melodiskaper, er det ingen tvil om. Det

gjelder både ren nyskaping og bearbeidelse av eldre melodier. På det siste punkt roses han for sine særpregede evner av den lutherske kirkes urkantor, Johann Walter, som nok visste hva han snakket om. Og vi vet at Luther selv hadde hovedansvaret for musikken i sin *"Deutsche Messe"* fra 1526.

Det var av stor betydning for den lutherske reformasjon at Luther hadde dette direkte forhold til musikk, både utøvende og skapende, og at han videre hadde et omfattende kjennskap både til musikkens historie og til samtidens musikk, og kunne bedømme musikk på en sakkyndig måte.

Luther utviklet også en bevisst musikkanskuelse, en musikkens teologi, og jeg vil si ansatser til en musikkfilosofi. Vi har nevnt hans innsats for en enstemmig salmesang som alle kunne hengi seg til. Men Luther ivret nesten like meget for en mer kunstferdig flerstemmig sang til bruk i kirke, skole og hjem.

Det er symptomatisk at allerede i året 1524, året for de første beskjedne lutherske salmebøker, hadde den reformatoriske bevegelse syn for – og overskudd til – også å utgi Walters *"Geistliches Gesangbüchlein"* som er en kunstmusikalsk samling av dedigert innhold.

Vi er her ved noe karakteristisk for ekte luthersk musikkpraksis i gudstjenesten, nemlig vekselspillet mellom det i god forstand enkle og folkelige og det i samme gode forstand rike og kunstferdige. Slik virkeliggjøres rikdommen i Guds gaver og fylden i vårt gjensvar.

NYSKAPER OG FORMIDLER

Luther var uten tvil en nyskaper. Men han var vel i omtrent likeså høy grad en tradisjonsformidler. Det kommer til uttrykk ved at mye av det nye han skapte, så tydelig bar i seg arven fra det gamle. Men det kommer også til uttrykk ved at han ønsket at det verdifulle i tradisjonen skulle bringes videre i mest mulig uforandret skikkelse. "Mye sang i messen er fint og herlig skapt av takk og lov og forblitt slik ... hvorfor vi også beholder den." En av grunnene til at han ønsket at man stadig i visse sammenhenger skulle holde gudstjeneste på latin, var hensynet til den gamle musikk som best kom til sin rett på den måten.

Det lå ham i det hele sterkt på hjertet å sørge for at den verdifulle gamle musikk kunne klinge videre. Men ofte var den ikledd urene og avguderiske tekster, som det heter i forordet til Begravelsessangene fra 1542. Så gjaldt det da å avkle den disse uverdige tekster og iføre den Guds levende ord slik at musikkens skjønne smykke stadig kunne komme til sin rett, til ære for ham som bør ha det beste og skjønneste.

Fra et musikkhistorisk synspunkt er det forresten både forbausende og imponerende å registrere Luthers høye vurdering av den gregorianske sang. Det dreier seg nemlig om en tid med temmelig svak sans for denne musikkens egenart, og det gis mange vitnesbyrd om hvor slett den gjerne ble utført. Men han var altså i stand til å lytte seg bak det som ofte ble omtalt som munkeskrål. Nyskaperen Luther hadde altså en usedvanlig sterk sans for det verdifulle i tradisjonen. Og i hele hans holdning kommer en usedvanlig klar verdibevissthet til uttrykk.

Det er særlig gjennom forord til forskjellige salmesamlinger Luthers høye vurdering av musikkens artikulering. Vi har allerede sitert fra forordet til Walters *"Geistliches Gesangbüchlein"* fra 1524. Her fremhever han ellers betydningen av at ungdommen oppdras i musikk, og peker på at korsamlingen fremstår som et tilbud om noe helsebringende i stedet for uanstendige viser og verdslige sanger. Slik kan de unge få det gode inn med lyst, noe ikke minst flerstemmigheten skal bidra til.

Det mest samlende uttrykk for sin musikkforståelse gir Luther i et lite fragment med den greske tittelen *Peri tés mousikés* (1530), i diktet *Frau Musica* (1538) og i et lengre forord til Georg Rhaws korsamling *Symphoniae jucundae*, "Liflige samklanger", også fra 1538. (Rhaw ble Thomas-kantor i Leipzig 1518. Han skrev en tolvstemmig messe i anledning den berømmelige Leipzig-disputasen mellom Luther og Johann Eck i 1519, ble kort tid deretter luthertilhenger, frasa seg sitt embete og flyttet fra Leipzig til Wittenberg i 1520. Han fikk stor betydning som utgiver av salmebøker og annet musikalsk materiale til bruk i luthersk sammenheng.)

Peri tes mousikés åpner med at Luther – med

distansering overfor svermerne – med tyngde erklærer sin kjærlighet til musikken. Det begrunner han for det første ved å fastslå at den er en Guds gave og ikke bare menneskeverk (*Dei donum non hominum est*). Den jager djevelen på flukt, heter det videre, og gjør sjelen glad slik at man glemmer vrede (*irae*), begjær (*libidines*), hovmod (*superbia*) og andre laster. Han nevner også at det er i fredstider den blomstrer. Alt i alt gir han musikken den fremste plass nest etter teologien (i betydningen teologiens gjenstand), og viser til at David og andre hellige menn har etterlatt sine tanker i vers og sanger.

Også forordet til *Symphoniae jucundae* åpner, i Augustins ånd, med at musikken omtales som en Guds gave: "Hvor gjerne skulle jeg ikke av hjertet lovprise og anbefale alle musikken som den skjønne og kostelige Guds gave. Men jeg er så overveldet av storheten og mangfoldet av gode og fine egenskaper at jeg hverken kan finne åpning eller avslutning eller noen måte å ordne stoffet på." Og litt lengre frem: "Nest etter Guds hellige ord, er musikken det som mest fortjener å æres."

Som en Guds skapning (*creatura*) er musikken der fra den første begynnelse av (*ab initio mundi*). Luther beskriver hvordan den potensielt er til stede allerede i den anorganiske natur – med dens klingende mulighet. "Intet er nemlig uten klang, eller klingende tall" (*Nihil enim est sine sono, seu numero sonoro*).

Den våkner så til et første egenliv i dyreverdenen hvor den når et høydepunkt i fuglesangen – og spesielt i nattergalens lifflige toner. Han henviser her til den fremste musiker blant konger, den benådede salmist og harpespiller David som sier i Sal 104: *Darüber sitzen die Vögel des Himmels / und singen unter den Zweigen*.

Men fullt forløses musikken først ved menneskets artikulærrike stemmeutrustning, dette makeløse uttrykk for skaperens storhet og visdom. Samtidig erverver den her en ny dimensjon gjennom menneskets evne til å forbinde toner og ord. Deretter omtaler Luther relativt utførlig musikkens innvirkning på menneskelig sjelsliv, hvordan den lik en dronning hersker over de menneskelige følelser.

Og i flukt med dette fremholdes at Den hellige ånd selv priser og ærer denne edle kunst som redskap for sin gjerning. Det henvises til beretningen om profeten Elisja i 2 Kong 3,15: "Da så harpespilleren spilte på sin harpe, kom Herrens Ånd over ham." – og videre til beretningen i 1 Sam 16,23 om hvordan Davids harpespill evnet å lyse opp Sauls formørkede sinn.

"Derfor var det ikke uten grunn at fedrene og profetene ikke ville ha noe fastere knyttet sammen med Guds ord enn musikken. Og derfor har vi også så mange sanger og salmer hvor ord og tone sammen beveger menneskenes hjertet." "Det er jo bare mennesket som har fått den gave fremfor andre skapninger å kunne kombinere ord og toner, for at det skal vite å lovsynge Gud både med ord og musikk, og å forkynne gjennom ord og melodi i forening."

Så langt er det tale om den rene melodi, såkalt naturlig musikk (*musica naturalis*). Luthers lovprisning av musikken som den edle, helsebringende og gledesspredende skapning og gave når imidlertid sitt høydepunkt i omtalen av kunstmusikken (*musica artificialis*).

FLERSTEMMIGHETENS VIDUNDERVERK

"Der, hvor den naturlige musikk blir skjerpet og polert gjennom kunsten, der først ser og erkjenner man i noen grad (for fullt ut kan det hverken begripes eller forstås) og med stor undring Guds store og fullkomne visdom i hans underverk, musikken, særlig i den musikk hvor det særsynte og beundringsverdige skjer at én synger en enkel melodi eller tenor (som musikerne sier), mens det ved siden av denne også blir sunget tre, fire eller fem andre stemmer. De omgir liksom med jubel denne så enkle og enfoldige melodi eller tenor. De leker og hopper omkring denne tenoren. Med mangeslags kunst og klang forsirer og utsmykker de vidunderlig denne melodien og fremfører liksom en himmelsk dans idet de vennlig møter hverandre og likesom omfavner hverandre hjertelig og kjærlig.

De som altså forstår litt av dette og blir beveget av det, må desto sterkere forundre seg og mene at det finnes intet mer enestående i verden enn

den sang som er forskjønnet med mange stemmer. Men den som ikke har noen lyst eller kjærlighet til dette, og ikke beveges av et så tiltalende vidunderverk, han må i sannhet være en grov kloss og er ikke verd å høre så yndig musikk.”

(Hele denne passasje lener seg tungt på en glimrende oversettelse i programheftet (red. Martin Synnes) for en kulturkveld i regi av Studenterksamfundets kulturutvalg i Universitetets Aula 28. okt. 1962.)

Som vi har sett, er musikken i Luthers øyne dypst forstått i Guds skapning og gave, som mennesket dog får være et redskap til å aktualisere. Så er da også en av musikkens funksjoner at mennesket gjennom denne skapning (*creatura*) vennes til å gjenkjenne og lovprise skaperen, som det heter like etter det lange sitatet ovenfor. Og dette er et syn som holder seg levende i luthersk musikkforståelse helt frem til J.S. Bach.

Hyllingsdiktet *Frau Musica*, som Luther forøvrig kaller ”Fortale til alle gode sangbøker”, bringer innholdsmessig ikke så meget nytt i forhold til de tanker vi alt er blitt kjent med. Først tar han for seg musikkens gledesskapende evne, dens evne til å mildne sinnet, til å jage tunge tanker – og endog djevelen – på flukt. Så berører han musikkens terapeutiske funksjon med henvisning til beretningen om David og Saul (1 Sam 16.23), og dens evne til å åpne for Åndens gjerning, med henvisning til beretningen om profeten Elisja (2 Kong 3,15).

Så følger en omtale av lovprisningen i naturen, særlig slik den kommer til uttrykk i fuglesangen med nattergalen som den uovertrufne og utrettelige mestersanger. Til slutt føres linjen videre til mennesket, som i likhet med nattergalen bør syng sin skaper evig takk og pris.

Det er ikke vanskelig å fornemme etterklang av klassisk musikktenkning i mange av Luthers utsagn om musikk. I forordet til *Symphoniarum jucundae* klinger den greske ethoslære opplagt med i omtalen av musikkens makt over menneskesinnet. Og det er adskillig pytagoreisk dâm over skildringen samme sted av hvordan musikken er nedlagt i skaperverket fra begynnelsen av, og hvordan den realiserer seg på forskjellige tilværelsesnivåer helt opp til flerstemmighetens

vidunderverk.

I det hele er det liten grunn til å tvile på at Luther var både fortrolig med og på bølgelengde med den tradisjon innenfor ”*musica speculativa*” som er opptatt av korrespondansen mellom musikk og kosmos, og ser på musikken som et tonende uttrykk for bærende prinsipper i tilværelsen.

Likevel er jeg tilbøyelig til å gi Oskar Söhngen (*”Theologie der Musik”*) rett i at Luthers egentlige utgangspunkt neppe er å søke her, men mer i den umiddelbare opplevelse av musikken som klingende realitet, som en av de vidundering som kommer til oss gjennom gehøret (*miracula auricularia*). Dette er fundamentalt viktig for Luther, og gir musikken en umiddelbar tilknytning til evangeliet, til evangeliet som *viva vox* (levende røst).

Her er det nyttig å ha in mente Luthers forkjærlighet for det muntlige ord, for ordet som klingende størrelse. Dette fremfor alt i forbindelse med evangeliet, som det gode budskap ”*davon man singet, saget und fröhlich ist*”. Flere steder fremholder han at det ikke er tilstrekkelig at evangeliet er skrevet i bøker og blir lest, det må også lyde og bli hørt.

Og det at musikken hører til det samme *auricularia*-området som evangeliet, at den er av himmelsk utspring og kommer til oss som klingende størrelse gjennom den samme dør som evangeliet, er allerede et viktig moment for Luther. Ja, ifølge Alfred Dedo Müller fremstår musikken for Luther likefrem som en slags evangeliets naturform.

For Luther er musikken en Guds vidunderlige skapning og gave som får sin fulle mening når den vendes tilbake til skaperens pris, og når den tjener Gudsordets levendegjørelse. Hva det siste moment angår, dreier det seg nok for Luther i utgangspunktet om en levende, naturlig og språkriktig tekstdeklamasjon.

Men i tillegg foresvever det ham, som Söhngen sier, ”en musikalsk eksegese som gjennom melodiske, rytmiske, harmoniske og kontrapunktiske midler lar Bibelteksten stå intensivt og livaktig frem for tilhøreren”. ”*Die Noten machen den Text lebendig*,” lyder et berømt lutherutsagn (bordtale

2545b/WA). Og utsagnet sikter nok også på den særlige sjelelige dybdevirkning som ord/toneforeningen muliggjør.

I Luthers øyne følger det av evangeliets vesen at det ikke kan nøye seg med det nakne faktspråk, men også må søke sin vei gjennom en dikterisk og endog musikalsk uttrykksform. Det ligger i sakens natur, hevder Alfred D. Müller, at en begivenhet som Kristi oppstandelse feirer man *"nicht bloss mit kurzen Worten und einfacher Sprache, sondern mit Psalm und hellklingendem Gesang"*.

Evangeliet liksom roper etter musikken, ifølge Luther, slik musikken på den annen side kan sies å rope etter evangeliet. Det er tale om en gjensidig tiltrekning, en hemmelighetsfull affinitet begrundet i felles utspring og felles ytterste formål.

EVANGELIET UTLØSER SANG

Dersom man virkelig tror evangeliets frigjørende budskap, må man om dette nødvendigvis *"singen und sagen"*. Som det heter i forordet til Babst-sangboken (1545): "For Gud har gjort vårt hjerte og sinn glad ved sin kjære sønn som han har gitt for oss til forløsning fra synd, død og djevil. Den som for alvor tror dette, han kan ikke annet enn synge og tale om det glad og med lyst så andre også kan få del i det. Men dersom noen ikke vil synge og tale om det, da er det et tegn på at han ikke tror."

Det hører altså med til evangeliets virkning at det utløser sang, og derfor er sangen et av kirkens kjennetegn. På den annen siden sier Luther i en bordtale at musikken ofte har vekket og oppildnet ham så han har fått lyst til å preke (bordtale 4441/WA). Jeg slutter meg til Söhngen når han stiller spørsmålet om det her bare dreier seg om en ren psykisk virkning, eller det snarere er tale om at det ene dyp roper til det andre. Og han fortsetter: "Hva som i musikken realiseres klanglig, det streber etter også å vinne skikkelse i prekenen, akkurat som omvendt forkynnelsen i prekenen naturlig trekker lovprisningens ekko etter seg." Så dyptgripende er i Luthers øyne trolig slektskapet mellom musikk og evangelium.

Dette fører oss naturlig over til et utsagn som viser hvor nært Luthers musikkforståelse er knyt-

tet til sentrale momenter i hans teologi, i dette tilfelle forholdet mellom lov og evangelium.

"Was lex ist, gett nicht von stad; was evangelium ist, dass gett von stadt." (Hva som er lov, kommer ikke av flekken, det som er evangelium strømmer avsted) *"Sic Deus praedicavit euangelium etiam per musicam, ut videtur in Josquin, des alles Composition frohlich, willig, milde heraus fleust, ist nit zwingen und gnedigt per regulas."* (Således har Gud forkynt evangeliet også gjennom musikken, slik vi ser det hos Josquin, hvis musikk flyter glad, villig og mildt avsted, ikke nødt og tvungent gjennom regler.) (Bordtale nr.1258/WA)

"Man kommer ikke uten om," sier den danske kirkehistoriker Jørgen I. Jensen, "at Luther her i et – genialt – glimt har forbundet Reformasjonens kerne med noget afgørende i musikkens vesen." Og en annen dansk kirkehistoriker (og komponist), Nils Holger Petersen, antyder mer allment at musikken "kan uddybe meningen i grunnleggende reformatoriske begreber". Selv vil jeg mene at det i det hele er fruktbart å ha Luthers kunstnernatur in mente når man vil trenge inn i den reformatoriske kristendomsforståelse.

Så en liten avrundning: Vi har nå mot slutten særlig berørt hva Luther har å si om musikken i forkynnelsestjeneste. Om det har han da også svært mye og si, noe som med rette betones i fremstillinger av Luthers musikkforståelse. Til tider kan imidlertid betoningen av dette aspekt bli så sterk at man glemmer lovprisningsfunksjonen som hos Luther nærmest er ett med forkynnelse. Sann forkynnelse er for Luther lovprisende forkynnelse, hvilket trolig ligger implisitt i den hyppig brukte formel *"singen und sagen"*. På den annen side er ekte lovprisning samtidig forkynnelse.

Men hva man særlig står i fare for å glemme, er den umiddelbare funksjon både som guddommelig tegn og som lovprisning Luther synes å tillegge musikken på alle virkelighetsnivåer, og fremfor alt i egenskap av *optima ars* (høyeste kunst). Denne Luthers yndlingsbetegnelse i omtale av musikken kan tjene som vern mot en altfor nærsynt funksjonell forståelse av musikkens rolle i kirkens liv, som vern mot en altfor nøysom

bruksmusikktenkning.

Kirkemusikk er saktens funksjonell musikk, bruksmusikk. Men luthersk forstått er den mest fullgyldige bruksmusikk – under både forkynnelse og lovprisningens synspunkt – en musikk som samtidig er mer enn bruksmusikk. Det vil si en musikk som gjennom sin kunstneriske kvalitet transcenderer det rent funksjonelle i en streben etter å realisere seg som *optima ars*, som høyeste kunst.

Og først da er den i stand til også å virkelig gjøre sin eskatologiske oppgave, å være en forsmak på det evige liv.

Kilder:

Luther-sitatene baserer seg grunnleggende på

Weimar-utgaven av Luthers samlede skrifter (WA). Sekundærkilder berørt i teksten:

Friedrich Blume: *Geschichte der evangelischen Kirchenmusik*, Kassel etc. 1965.

Alfred Dedo Müller: *Musik als Problem lutherischer Gottesdienstgestaltung*, Berlin 1947.

Oskar Söhngen: *Theologie der Musik*, Kassel 1967.

Jørgen I. Jensen i *Hymnologiske meddelelser*, København 1977.

Nils Holger Petersen, *Kristendom i musikken*, København 1987.

luther

KIRKELIG ÅRSKALENDER 2018

169,-

Kirkelig årskalendar er en klassiker! Her finner du en kombinert klassisk almanakk med bibeltekster knyttet til kirkeåret. Markeringen av de kristne merkedager gir dagene innhold med søndagen som ukens sentrum. Her finner du også en oppdatert kontaktliste til kristne virksomheter.

DAGSORD 2018

149,-

Denne kalenderen er gjennom årene blitt en klassiker. Fin på kjøkkenuveggen, over skrivebordet eller hvor det måtte være. Vakre og profesjonelle naturfotografier for hver måned. Bibelord for hver dag i forlengelsen av søndagens tekster.

Kjøp kalenderne på www.lutherforlag.no eller hos din lokale bokhandel.

www.lutherforlag.no

DØVEKIRKEN I TRONDHEIM – ET 90-ÅRSJUBILEUM

AV DØVEPREST PER WALLE
PER.WALLE@DOVEKIRKEN.NO

Riksantikvaren har satt Døvekirken i Trondheim på sin liste over verneverdige kirker. Det er ikke på grunn av dens størrelse, men på grunn av dens utsøkte kunstneriske utsmykning og arkitektur. Nå feier den 90 år, og freskomaleriene som pryder hele kirkerommet, stjernebildene i taket og de vakre treskjærerarbeidene gir besøkende en opplevelse av et kirkerom som er i dialog med menigheten.

Kirken og dens utforming er i stor grad resultatet av et nært samarbeid mellom døveprest Olav Rustad (1886–1951) og arkitekt Roar Tønseth. Foruten utsmykningen er kirkens hellende gulv et annet karakteristisk trekk ved kirken. Det er rimelig å anta at døvekirken i København har vært både inspirasjon og delvis modell for utformingen av kirken i Trondheim. Kirken i København, som den første døvekirke i Norden, feiret nemlig sitt 25-årsjubileum året før kirken i Trondheim sto ferdig, og var godt kjent blant døve i Norge.

EGEN KIRKE FOR DØVE

Oslo fikk allerede i 1894 sin døvekirke. Denne hadde Kristiania Døveforening i stor grad finansiert og eide inntil den i 1917 ble overdradd til Døves menighet. I 1920 fikk Trondheim egen døveprest som skulle betjene hele det nordenfjelske distrikt. Hospitalskirken i Ila hadde vært

mye brukt når døveprestene Conrad Svendsen eller Olav Thormodsæter besøkte døvesamfunnet i Trondheim. Men gudstjenestene ble alltid forrettet sammen med stedets menighet, så Rustad fikk aldri holdt en ”ordentlig døvepreken”, som han kalte det. Dessuten fikk han ikke tilpasset liturgien i døvekulturell retning. Gudstjenester utenom kirken ble gjennomført, men der kunne det ikke forrettes verken dåp eller nattverd. Og lysforholdene var ingen steder gode nok for ”øyets folk”.

OMSORGSARBEID

Olav Rustad var tilsatt med to års prøvetid, trolig ut fra stillingens egenart. Da prøvetiden nesten var ute, startet han innsamlingsarbeidet for egen døvekirke i Trondheim. Dette var de harde 20-årene med arbeidsledighet, dyrtid og økonomisk ustabilitet. Rustad kjempet selv for egne økonomiske vilkår – kontorholdsgodtgjørelse, boligfradrag og en lønns plassering på høyde med kapellaner.

Arbeidet blant døve var på mange måter tenkt som et omsorgsarbeid. Døvepresten var av departementet pålagt å registrere alle døve i sitt distrikt og rapportere. Den nødtilstand blant døve, som Conrad Svendsen rapporterte om på 1890-tallet, var nok fremdeles en grunn for departementet til

å satse videre på døvepresttjenesten. Dette er trolig også årsaken til at det ikke var dannet noe menighetsråd for døve i Trondheim, som presten kunne samarbeide med. Trondheim Døveforening var likevel en god samarbeidspartner, og arkitekten og døvepresten sto selv som byggherrer for kirken.

FINANSIERING

Olav Rustad så det som en nasjonal oppgave å få bygget en egen kirke for døve. Bare på den måten kunne døve få en gudstjeneste som var tilpasset tegnspråket og andre viktige hensyn. Han kontaktet både Kirkedepartementet, Finansdepartementet, statsminister Lykke som var fra Trondheim, og ville gjerne ta saken opp med Stortinget. Men statlig støtte fikk han ikke. Derimot kom det støtte fra alle samfunnslag og fra utvandrede nordmenn i Amerika. Ikke noe var uprøvd for å få finansiert kirken. Døve selv har også bidratt betraktelig. Conrad Svendsen mente at Trondheim Døveforening burde gå inn like sterkt økonomisk som Kristiania Døveforening i sin tid gjorde i Oslo. Frontene mellom Conrad Svendsen og de døves organisasjoner hadde i mellomtiden tilspisset seg og var ikke den aller beste på denne tiden.

BYGGINGEN

Opprinnelig ville Olav Rustad at kirken skulle stå ferdig til Døveskolens 100-årsjubileum i

1925. Det gikk ikke. Da de så skulle starte tidlig i 1926, slo bankkrisen inn for fullt, og de oppsparte midlene ble sperret fordi banken ble satt under offentlig administrasjon. Dette løste seg ved kommunale garantier og lån i Statens pensjonskasse. Kirken er bygget utelukkende på innsamlede midler.

I byggeprosessen har den lokale byggekomité – med to døve medlemmer – vist en selvstendighet i forhold til ønsker om endringer fra sentralt kirkelig hold. Bygget sto ferdig til innvielse 26. november 1927.

FLERE DØVEKIRKER

Norge er uten sammenligning det skandinaviske land som har flest døvekirker. Vi har seks egne døvekirker; Danmark har én, og Sverige og Finland har ingen. Olav Rustads engasjement for at døvemeningen i Trondheim skulle ha egen kirke, har trolig vært en ideologisk drivkraft bak den utviklingen vi har hatt på dette området i Norge.

Det er et sterkt og velbegrunnet ønske døve har, om en kirke der de selv er herre og kan tilrettelegge for gudstjenester på egne premisser. 90-årsjubilanten har både kulturhistorisk verdi og er en påminning om kirkelig likebehandling av minoriteter. I

dette tilfellet handlet det om eget kirkebygg. Senere har vi fått egen godkjent liturgi på tegnspråk. Det er grunn til å jubilere og fortsette arbeidet med å gi døvemeningene gode vilkår. Det er et bidrag til hele kirken.

ORD AV LUTHER

OM DEN HELLIGE ÅND

Når du leser Guds Ord, taler også Den hellige ånd med deg. (...) Den hellige ånds tale er det han har skrevet og forseglet. Når Den hellige ånd taler, tar pennen i hånden og trykker bokstavene i hjertet, da blir menneskene forandret og får visshet. For det er skrevet og trykt i hjertene på dem, de har et pant, en ring, et segl slik at de ikke har noen tvil.

(WA 47. 184:17–26)

Den hellige ånd er en lærer som er viss i sin sak og som gir visshet og ikke lar oss sveve i uvisshet.

(WA 23. 245:30–31)

Ånden gjør ved nåden hjertene glade og villige til å gjøre det gode slik at menneskene gjør gjerningene frivillig, uten tanke på lønn og bare for å ære Gud. For ved troen og Ånden er de allerede rettferdige og salige. Ikke noen ville makte å bringe dem dit.

(WA 10 I. 1. 259:8–11)

Ånd er alt som Den hellige ånd virker i oss. Men kjød er alt vi gjør for oss selv ifølge vår natur uten Ånden. Derfor er alle de kristnes gjerninger, slike som å elske sin hustru, å få barn, å styre sitt hus, få ære sine foreldre, å være lydig mot øvrigheten og liknende ting (...) Åndens frukter.

(WA 40 I. 348:15–19)

Gud vil ikke gi noen Ånden uten Ordet og prekeembetet, som han selv har innstiftet med sikte på det, og som han har befalt bare å tale om Kristus.

(WA 17 II. 135:22–23)

Den som ikke står opp i samme stund og øyeblikk Den hellige ånd kaller på ham, vil aldri gripe ham. For drar han først videre, kommer han aldri igjen.

(WA 43. 349:11–12)

*Sitatene er hentet fra Kurt Aland:
Hva sier Luther? Et Luther-leksikon,
Oslo: Lunde 1974.*

SØNDAGSTEKSTEN

GUNNAR INNERDAL - TORSTEIN EIDEM NORDAL - STEPHEN SIRRSJØ

1. JULEDAG - 2. JULEDAG / STEFANUSDAGEN NYTTÅRSAFTEN

1. JULEDAG

25. DESEMBER 2017

Prekentekest: Joh 1,1–14

Ordsp 8,1–2.22–32 / Hebr 1,1–6

Liturgisk farge: Hvit

DAGEN OG TEKSTENE

Julekvelden er over, med all sin kos, mat, lys, varme og fjellet av presanger. Nå er det tid for høytid, undringens stillhet og jubel over mysteriet som ingen helt kan gripe eller forstå, men som er utgangspunktet for frelsen og hele vår teologi: *Gud ble menneske* – ”for oss mennesker og til vår frelse” steg Guds sønn ned fra himmelen (*Nicaenum*) – fyndig uttrykt i en av Luthers julesalmer: ”Han som all verden er for trang, ligger på sin moders fang” (N13 31,3). Det er som om alt vi tenker og tror om både Gud, verden og mennesket til vanlig, knaker i forføyningene i møte med mysteriets kraft.

Tekstene til dagen står der som skyskraper av høykristologi. Teksten fra Ordsp 8 er en viktig

kilde for den såkalte visdomskristologien som er en viktig faktor bak NTs tekster og i den kristologiske utviklingen i Oldkirken (Til dette frisk gjerne opp Oskar Skarsaune: *Inkarnasjonen og/eller Troens ord*). Innledningen til Hebreerbrevet uttrykker særlig inkarnasjonens og gudmenneskets frelseshistoriske betydning. Gud har sagt mye og på mange måter (kanskje til tider ugjennomtrengelige og dunkle) før, men nå – nå står Sønnen der med sitt ”sannelig, sannelig, jeg sier dere”, ”den som har sett meg, har sett Far” (Joh 14,9).

TIL PREKENTEKSTEN

Siden dette er en tekst de aller fleste tidligere teologistudenter en eller annen gang har lest på gresk, kan dette kanskje være en ekstra god mulighet til å ta en titt i sitt greske nytestamente. Teksten er også særlig aktuell for dette fordi den reiser en del oversettelses- og tolkningsspørsmål som vanskelig kan besvares uten å gå til grunnteksten. Dette skyldes for en stor del tekstens poetiske karakter. Den kan på denne bakgrunn også gjerne leses med en viss innlevelse, sakte og undrende.

Johannesprologen har trolig en dobbelt bakgrunn, på den ene side GTs skapelsesteologi og det levende ”Guds ord” (Jfr. 1 Mos 1), på den annen side gresk filosofi med sin *logos*-tenkning. Blant eksegetene har gjerne pendelen svinget litt frem og tilbake når det gjelder hvilken side som

har vært mest vektlagt. Mens man etter Bultmann, von Harnack osv. understreket det hellenistiske, er det fremover mot våre dager flere som igjen har understreket det hebraiske.

V 1: "Ordet var Gud" er nok den beste norske oversettelsen av *theos en ho logos*. Justnes/Beckmann ("Amplified John", TTK 2/2011) hevder mot Leivestad/Sandveis grammatikk (s 153–155) at dette ikke fanger opp den manglende artikkelen på *theos*, og at det drar teksten lenger i "nikensk" retning enn det er språklig grunnlag for. Jeg vil derimot hevde at teksten uttrykker det kristologiske og trinitariske forholdet nikensk teologi har utarbeidet en terminologi for, på en så presis måte som man overhodet kan forventes i en poetisk kontekst som denne før den nikenske terminologien og systematiske teologien var ferdig utviklet. Den manglende artikkelen på *theos* klargjør at det er *ho logos* som skal være setningens subjekt, og gjennom ordstillingen understrekes det at det faktisk var *Gud*, ja, selveste Gud fra evighet, Ordet *var*. At det skulle være et problem å kalle det inkarnerte ordet Gud i full mening tilsvarende med bestemt artikkel, er en innvending som neppe kan stå seg i lys av Tomas bekjennelse i Joh 20 (*ho kyrios mou kai ho theos mou!*), som danner en slags kristologisk *inclusio* om hele Johannesevangeliet. I begge ender understrekes enheten av fullt ut menneske og evig Gud i Jesu person.

Det er derimot et språklig poeng at man formelt sett kanskje burde omtalt Ordet grammatisk korrekt med "det" (som intetkjønn på norsk der det på gresk brukes hankjønnspronomen) lenger enn de fleste norske oversettelser gjør (slik f.eks. Luther). Men dette er primært et spørsmål om hva som kommuniserer best, og jeg tror Bibelselskapets løsning nok er den mest leservennlige selv om den ikke nødvendigvis er den mest konkordante.

Overgangen mellom v 4 og 5 byr på et klassisk tekstkritisk problem. Skal punktum settes før eller etter *ho gegonen*? De eldste manuskriptene har ikke tegnsetting, men de eldste som har det, og som kommenterer det, peker klart i retning av at punktum skal settes før (slik NA28 og Bibelselskapet), men det er ikke til å stikke under

en stol at eksegetene (og oversetterne) likevel strever litt med å få denne løsningen til å bli et meningsfullt utsagn som inngår i helheten. At "det som var blitt til i ham", skulle være liv = lys, rimer liksom ikke helt med konteksten der det er *Ordet* som er det sanne lys.

Katelaben, v 5, har vært oversatt på ulike måter, og det er ikke lett å lande veldig sikkert i noen av alternativene. *Katalambanā* kan bety ta imot, gripe (også intellektuelt, forstå, *comprehend*), gjøre til sitt eget, men også overvinne, ta i fast grep om. Poenget i bildet som benyttes, kan kanskje være at når lyset kommer, har mørket ikke noe å stille opp med. Mørke kan aldri kvele lyset eller ha noe med lyset å gjøre. Og hvis mørket skulle ta imot lyset, ville det slutte å være mørke.

Bibelselskapet og mange oversettelser velger en litt arkaisk-høytidelig og klossete formulering i starten av vers 6. Det er ikke noe i veien for å lese *apostalmenos* som en vanlig subjektspredikativ og oversette "Et menneske ble sendt av Gud".

Pga. sammenfallet mellom formene for medium partisipp hankjønn akkusativ og intetkjønn nominativ og akkusativ entall kan leddet "kommende til verden" (*erkhomenon eis ton kosmon*) knyttes både til lyset og hvert menneske. Dvs. enten "Han var det sanne lyset/lyset var [nemlig] det sanne [lyset], som skinner for hvert menneske som kommer til verden" (slik bl.a. Vulgata; dette er i så fall en språkbruk om å bli født, som ikke er ukjent for samtiden, og som kanskje klinger litt "gnostisk") eller "Det sanne lyset, ..., var kommende/i ferd med å komme til verden" (slik Bibelselskapet).

Ordets/det sanne lysets "eget" og "egne" (v 11) refererer til verden og alle mennesker som hans skapning i kraft av at de er blitt til "i ham". Å innsnevre uttrykkene til å bare vise til jødernes land og folk, slik noen eksegeter har gjort, gir lite mening i lys av den tydelig skapelsesteologiske konteksten her. Denne teksten er et sterkt uttrykk for sammenhengen/kontinuiteten mellom skapelse og frelse og hvordan den spesielle åpenbaring i Kristus finner et "rom" eller "tilknytningspunkt" i den naturlige åpenbaring. Verset og de følgende gir også uttrykk for en saftig

dramatikk knyttet til lysets komme til verden; det var bare noen som tok imot ham.

V 12 er et av flere bibelsteder som bruker begrep á la "Guds barn" i en tydelig kvalifisert forstand om dem som har tatt imot = tror på Kristus, eller er døpt. Det kan evt. gjøres et poeng av her at dette utvidede eller kvalifiserte barnekåret hos Gud (for i én forstand er også alle menneskebarn Guds barn) er avhengig av at vi gjennom Jesu verk for oss blir delaktige i hans arv som Sønn; jfr. Gal 3,26–4,7. Å bli et slikt Guds barn er på en grunnleggende måte Guds enestående gjerning (Understrekk gjerne dette i et reformasjonsår!); det er en ny *fødsel* (v 13) – og ingen omtaler sin fødsel på noen annen måte enn i passiv: Jeg *ble* født, av min mor, av Gud.

Sarx, v 14, oversettes nå gjerne her menneske, tidligere kjød/kjøtt. Ordet signaliserer primært det materielt-kroppslige ved mennesket, og brukes gjerne ellers i dualismen ånd–materie. Teksten understreker altså på en radikal måte det konkrete fysiske ved inkarnasjonen. Her er det både hud, blod, svette, tårer og fjøslukt, og midt i krybben ligger Gud ved sitt evige Ord. Mange teologer har knyttet betraktninger knyttet til Guds uforanderlighet og *apatheia* til ordbruken her, f.eks. Karl Rahner i sin understrekning av at i inkarnasjonen *ble* (*egeneto*) Gud noe han ikke var. Og av det følger det ganske radikale teologiske og religionsfilosofiske konsekvenser. "Tok bolig" (*eskennâsen*) iblant oss betyr bokstavelig talt "slo opp teltet". Det kan sikte til kroppen som vårt "jordiske telt" (Jfr. 2 Pet 1,14; 2 Kor 5,1) eller henspille på møteteltet/Tabernaklet som stedet for Guds nærvær i den gamle pakt (Jfr. Visdommens tale i Sirak 24,8). Herlighet (*doxa, kabod*) er et sentralt johanneisk (2,11; 11,28; 17,1) og gammeltestamentlig begrep. Jesu herlighet innholdsbestemmes her som full av den nåde og sannhet som er hos Far.

TIL PREKENEN

Prekenen bør få med seg noe både av undringen og forundringen over inkarnasjonens *at* og dens *for at*. På den ene siden kan man si mye interessant teologisk, filosofisk og idehistorisk om at Gud har tatt på seg kjøtt. På den annen side er

det viktig at alt dette ikke overskygger at inkarnasjonen skjer for oss, for oss mennesker som har del i mørket og så sårt trenger lyset, for oss syndere som trenger en frelser, til fornyelse av et helt skaperverk lagt i forgjengeligheits lenker.

Gud er ikke en Gud langt borte, over alle blåner, bare en begrunnelse for og årsak til det ene eller det andre i livet, men selve vår skaper, livets kilde som vi mottar livet fra i gave. Og han er i sin Sønn kommet oss nær, helt nær inn i vår menneskelighet. Ingen menneskelig glede er så stor at han ikke har kjent den, ikke noe menneskelig mørke så mørkt at han ikke har vært der for oss og for oss. Som det ble understreket i Oldkirken, er det slik at det han ikke har tatt på seg av vår menneskelighet, har han heller ikke frelst. Men han ble i alle ting helt og fullt som oss, unnatt synden. Slik kunne han ved sin fattigdom gjøre oss rike (2 Kor 8,9); ved at Guds sønn ble et menneskebarn, kan vi menneskebarn bli Guds barn.

Så står han her da, lyset i mørket, Gud som menneske blant oss, det evige ord talt inn i en motsetningsfull og fiendtlig verden, og vi oppfordres til å bøye oss i lovsang og tilbedelse. Der kan vi bli født av ham og få del i det evige liv som er i ham, bli omsluttet av hans nåde og sannhet.

SALMER

Man må velge og vrake blant julesalmene, det meste fra 27–72 er aktuelt. Her bare noen utvalgte forslag som særlig sterkt knytter an til inkarnasjonsmysteriet og dagens karakter.

Høytidsvers: 30 eller 41

31 Du være lovet, Jesus Krist

34 Ved krubba di der vil eg stå

37 I denne søte juletid

38 Mitt hjerte alltid vanker

40 Å, kom, nå med lovsang

65 Vi ser deg, Herre Jesus, som en av jordens små

GUNNAR INNERDAL
FØRSTEAMAUENSIS I SYSTEMATISK
TEOLOGI, NLA HØGSKOLEN, BERGEN
GI@NLA.NO

2. JULEDAG / STEFANUSDAGEN

26. DESEMBER 2017

Prekentekest: Matt 10,16–22

Lesetekster: Sal 86,11–17 / Acta 6,8–15

Liturgisk farge: Rød

TIL DAGEN

En juledag til minne om martyrene? Ja, det skulle bare mangle! Historiene til dem som setter livet til for sin bekjennelse av Jesus Kristus, tilhører oss og vår kirke. Samtidig er denne dagen en unik mulighet til å meditere over hva kristenforfølgelse betyr i våre liv, her vi sitter innpakket i våre tradisjoner og materialistiske nyvinninger. Fri for juling, men ribbet for utholdenhet.

TIL TEKSTEN

Vi står ovenfor en delikat utfordring idet vi skal forsøke å tidfeste vårt tekstutdrag fra Matteus. I utgangspunktet er det akseptert at utsagn som er attestert i alle tre synoptikerne, og ved flere forskjellige anledninger, kan være autentiske Jesu ord. Utsagn som kan ha vært ”pinlige” for den tidligste kirken å innrømme, kan også være originale. Samtidig er det som sies om tilbakegang og frafall generelt ansett for å tilhøre en senere alder, mest sannsynlig fra den tiden da kirken selv møtte andregenerasjons problemer og forfølgelser.

I Matteus er vår tekst om forfølgelse plassert etter Jesu utsendelse av apostlene (v 1–15) og for etterfølgelsens pris og lønn (v 32ff). Kort sagt: Forfølgelser vil vedvare. Mennesker kan sette ut tvil om Jesus (11,3) og anklager mot kristne, men Gud vil sette sitt folk i stand til å holde ut.

Oppbyggingen av vår tekst er ganske interessant. Legg merke til at den sterke retorikken er konsekvent kiasmisk oppbygd ved at setningsleddene overgår hverandre. Ved å lese teksten slik,

kan vi dele den inn i fire og samtidig finne tekstutdrag fra v 28–39 som kan leses som utdyping eller motsatser til vår tekst:

V 16: Jesus sammenligner de utsendte (*ἀποστέλλω*) med fire dyresorter: kloddyr, villdyr, krypdyr og fugl. Legg merke til utdyping i v 28–31.

V 17f: Jesus advarer mot utlevering og straff av alle de utøvende institusjonene, domstoler, synagoger, landshøvdinge, konger og folkeslag. Flukt er dermed så å si umulig. Vi legger merke til at gjennom alle evangeliene kan vi lese om hvordan Jesus selv opplevde alt dette, for rådet, i Kaper-naum, hos Pilatus, hos Herodes og blant israels-folket.

V 19f: Jesus gir løfter om Den hellige Ånd og ”svar på tiltale”. Peters forsvarstale for det høye råd er et eksempel på oppfyllelse, Stefanus egen forsvarstale er et annet (Acta 4,8–20; 7,2–53). Legg merke til utdyping i v 32f. Ved å lese pasjonsfortellingen vet vi at Jesus ikke benyttet seg av dette selv (Jfr. 26,62a; Luk 23,9 og Joh 19,10) men ”*ga avkall på sitt eget, tok på seg tjenerskikkelse og ble mennesker lik*” (Fil 2,7).

V 21: Jesus understreker like fullt at overtalel-sesevner ikke vil være nok: Selv innad i familier vil splittelse og fordømmelse skje. Legg merke til utdyping i v 34–38. Også her har Jesus erfart samme selv, da Jesu egen familie ikke virker å ha støttet hans undervisning (Jfr. 12,46ff).

V 22: Verset minner om avslutningen på Salig-prisningene (5,11f) og tjener her som en opp-summering av det forestående. Jesus innrømmer motgang i hans navn, men lover full oppreisning. Legg merke til utdyping i v 39. – Hvilken person som kun kan ha vært en god morallærer, ville ha sagt noe slikt?

TIL PREKEN

Med teksten i hånd kan vi ikke annet enn sukke, og be(krefte): Forfølgelse av Jesu disipler skjer; det har skjedd, og det kommer til å fortsette. I hvilken skala og på hvilken måte forfølgelser vil forekomme, er (heldigvis) ukjent for oss.

For å oppmuntre i forkant av forfølgelsen, ber Jesus sine disipler om å være ”kloke som slanger og troskyldige som duer”. Vi er ganske gode til å

være enten/eller; svært sjelden klarer vi å være både/og. Men som N.T. Wright så treffende påpeker: *"Uten troskyldighet, blir klokskapen manipulatív. Uten klokskap blir troskyldigheten naivitet."*¹ Jesus opererte selv med denne balansen. For oss handler det stadig om å ha Jesus som forbilde og forsikre oss om at vi har vår identitet i Kristus, og at våre holdninger kan speiles i ham.

Hva betyr det? Det betyr å være bevisst hvem og hva det er vi ønsker å forme våre liv etter. På kanten av det nye året kan vi be med kong David: *"Herre, lær meg din vei så jeg kan vandre i din sannhet! Gi meg et helt hjerte, så jeg frykter ditt navn!"* (Sal 86,11) Jeg sier ikke at dette er lett, men jeg sier at dette er et lys å se etter.

*"Hva slags lys er det da Jesu etterfølgere, disse saligpriste disiplene, skal la skinne? Alminnelige tilhørere ser det jo klart og tydelig: Nettopp der på korset trådte noe helt ualminnelig synlig fram. I dette lyset skal disiplenes gode gjerninger bli synlige: Å være fattig, fremmed, ydmyk, fredsæl og til slutt bli forfulgt og korsfestet. Kort sagt: Å bære Jesu Kristi kors. Korset er jo det besynderlige lyset som lyser i alt dette, det som gjør at alle disiplenes gode gjerninger kan bli sett. Dersom de gode gjerningene var allslags menneskelige dyder, måtte man jo berømme disiplene, ikke vår Far i himmelen. Men det finnes ikke noe å rose hos en disippel som bærer korset (...) (Folk) ser korset og disiplene som lever korslivet – og tror på Gud. Dette er lyset fra oppstandelsen."*²

Den søte juletid og den harde forfølgelse møter hverandre med andre ord i et avgjørende skjæringspunkt: Inkarnasjonen. Det er denne som i det hele tatt gjør utholdenhet mulig og kontekstuell slik at vi kan preke om forfølgelse i våre kirker og bære vårt kors i dag.

*I vår egen tid er det kristne evangeliet med på å forvandle samfunn verden over. Vårt kall som kirke er forvandling – å være lys i mørke, salt i verden og en surdeig som gjennomsyrrer alt. Det har skjedd, det skjer, det er mulig, og det kan skje igjen, i Norge og resten av verden. Men bare dersom Jesu venner er mer opptatt av selvformektelse enn selvrealisering, mer opptatt av etterfølgelse enn ettermåle, og mer opptatt av lydighet enn av likes."*³

SALMEFORSLAG

INN: 76 Joleklokker over jorda

MELLOM: 33 Det hev ei rose sprunge

ETTER: 36 Her kommer dine arme små (se også versjon av Trygve Skaug)

NATTVERD: 38 Mitt hjerte alltid vanker

UT: 86 Navnet Jesus

---

¹ Wriqth (WJK, 2004), s 117.

¹ Bonhoeffer (Luther, 2010), s 97.

¹ Erlandsen, Ole *Hvorfor er vi så redde?*

www.verdidebatt.no 09.10.17. Anbefaler i denne sammenheng å lese kronikken i sin helhet.

TORSTEIN EIDEM NORDAL
SOKNEPREST PÅ BOGAFJELL I SANDNES
TN344@KIRKEN.NO

NYTTÅRSAFTEN

31. DESEMBER 2017

Prekentekest: Joh 14,27

Lesetekster: Jer 29,10–14 / 2 Pet 3,13–15a.17–18

Liturgisk farge: Hvitt

“GÅ MED OSS INN I DE NYE DAGENE!”

Nyttårsaften er blitt sammenlignet med å stenge hytta for sesongen og gjøre den klar for vinteren. I alt det praktiske går tankene tilbake til varme sommerdager, kvelder i solnedgang, besøk, hygge og naturopplevelser. Gode minner kan følges av vemod over det som er forbi, ugjenkallelig og ikke kommer mer igjen. Men samtidig vet vi at det kommer nye dager. Andre kan ha lagt bak seg et *annus horribililis* og håper på bedre dager i et nytt år.

Å stå på terskelen mellom to år kan innebære å vippe mellom fortid og nåtid, men også kjenne etter og reflektere. For det er her og nå vi kan være til stede. Nyttårsaften, i tillegg til 17. mai og julaften, er vel den dagen hvor vi nordmenn er oss mest bevisst tiden, med nedtellingene og regi på egen tidsbruk. Hva vi gjør denne aller siste dagen i året, og hvem vi deler den med, kan si noe om hvem vi er. Det er tid for regnskap og tenke på unnlater, på alt det gode og det som gir oss grunn til å takke. Å telle ned til midnatt 31.12 kan være en fornøylig selskapslek. Så spør det om vi også kan se livet i et større perspektiv i samsvar med Sal 90,12: *Lær oss å telle våre dager, så vi kan få visdom i hjertet.* Livet måles i lengde, men leves i dybde.

For den som vil lære mer om tiden som fenomen, anbefales boken *”Tidens historie”* av Trond Berg Eriksen (Stenersens forlag, 1999). Den greske antikken skjelnert mellom *khronos*, klokketiden som lar seg måle, planlegge og sette

i en klar rekkefølge, og *kairos* som er det rette øyeblikk hvor noe spesielt hender. Jesus introduserer seg selv i Mark 1,15: ”Tiden (*kairos*) er inne, Guds rike er kommet nær. Vend om og tro på evangeliet!” Når evangeliet blir forkynt, skjer *kairos*. *Kairos* er avgjørende begivenheter, plassert i tid, hvor noe viktig står på spill. Gudstjeneste er *kairos*, ikke bare *khronos*. *Kairos* i kirken er at det hellige og Den hellige blir nærværende i et her og nå. Møtet med Den hellige, i tid og sted, formulerer Martin Lønnebo, opphavsmannen til Kristuskransen. Til Gudsperlen hører ordene: *Du er evig. Du er nær. Du er lys. Og jeg er din.*

Bibeltekstene på nyttårsaften innbyr til refleksjon og stillhet – i motsetning til fyrverkeriet som ellers preger denne dagen. Dermed blir kirken blir tydeligere som annerledesrom, et hellig og stille rom. Det hebraiske ordet for hellig, *kadosh*, betyr adskilt eller satt til side. Gudstjeneste nyttårsaften gir oss et hellig sted og hellig tid. Norsk bønnebok, bakerst i den nye salmeboken, inneholder også vakre kirkeårsbønner av den danske presten og salmedikteren Holger Lissner. Han låner oss ord å be med også på nyttårsaften:

Himmelske Far! Alle tider er i din hånd, og din velsignelse strømmer oss i møte hver eneste dag. Du har fulgt oss gjennom sørger og leder og vist din kjærlige omsorg for oss. Det takker vi deg for. Likevel er vi bekymret for dagen i morgen som vi ikke kjenner. Derfor ber vi deg i Jesu navn: Gå med oss inn i de nye dagene, så vi får overskudd til å gi og glede vet å ta imot. La det kjennes på oss at riket er ditt og makten og æren fra evighet til evighet.

FRED I DET UROLIGE HJERTE?

Alle tekstene i andre rekke er løfterike ord. Profetien fra Jeremia viser oss en nådig Gud med fredstanker. 2 Pet henviser til en ny himmel og en ny jord hvor rettferdighet bor, og inntil da med vekst i nåden og kjennskap til Kristus. Dette er evangelium i rikt mål, og det forsterkes også av Jesu ord i prekentekest, Joh 14,1: *Fred etterlater jeg dere. Min fred gir jeg dere, ikke den fred som verden gir. La ikke hjertet bli grepet av angst og motløshet.*

Johannes har plassert denne teksten til Jesu tale til disiplene Skjærtorsdag. Det nærmer seg av-

skjed. Ordet fred (*εἰρήνη*) nevnes tre ganger. Jesus innholdsbestemmer freden som hans, kontra den fred som verden gir, og peker dermed på en vesensforskjell. *Δίδωμι*, ”jeg gir”, brukes også tre ganger. Det synes å være en kontrastering på johanneisk vis mellom lys og mørke. Verden larmer, forstyrrer og gir ikke ro. Slik er det ikke med Guds rike som Jesus bringer til oss. I vår tid kan dette for mange framstå som en polarisert virkelighet som det kan være utfordrende å kjenne seg igjen i.

Ifølge den norske bibeloversettelsen skal ikke hjertet ”bli grepet av angst og motløshet.” Det er en ganske unik og dramatisk oversettelse. En gjengs engelsk oversettelse er: *Do not let your hearts be troubled and do not be afraid*. *Ταρασσω* er det greske verbet som betegner å røre i vann, eller uro. Det er dette som på norsk oversettes med angst. Det urolige hjerte er mer enn hjertebank. Uttrykket skriver seg fra Augustins selvbiografi, *Bekjennelser*: ”Du har skapt oss til deg, Gud. Og vårt hjerte er urolig inntil det finner hvile i deg.” Nevnte Trond Berg Eriksen utga i 2000 en biografi over Augustin, som har undertittelen ”Det urolige hjerte”. Idehistorikeren skriver i boken: *Augustin er den første som beskriver uroen som menneskets lodd og grunnvilkår. Menneskene skal rette sine blikk oppover og løfte sine hjerter til Herren. Helt til vi ser Herren, ansikt til ansikt, vil våre hjerter være urolige. Uroen bekrefter at vi oppholder oss hjemmefra og er her nede på gjennomreise.*

Ønsket om fred var og er fortsatt en alminnelig hilsen i Midtøsten. Fred er ikke bare fravær av uro og krig, men betyr velstand og velferd. Den oppstandne Kristus møtte mennesker med ønsket eller tilsagnet om fred (Joh 20,19; 21,26). Nyttårsaftnen klinger fortsatt englenes julesang, som kirkeåret igjennom, om fred på jorden. Det store gloria julenatt forteller at barnet i krybben er fredsfyrsten. I Ef 2,14 kaster Kristus og freden lys over hverandre: ”Han er vår fred.”

Freden er også en rød tråd i gudstjenesten. Inngangsordene er også en fredshilsen. Den tilsier oss ”nåde og fred fra Gud, vår Far, og Herren Jesus Kristus”. Den aronittiske velsignelsen munner ut i fredsønsket: ”... Herren la sitt åsyn

lyse over deg og gi deg fred!” Freden innrammer liturgien. Og fysisk går vi inn til det hellige stedet gjennom et rom som kalles våpenhuset. Vi kan tenke på visjonen om verdensfred som beskrives i Jes 2,4f: *Han skal dømme mellom folkeslag skifte rett for mange folk. De skal smi sverdene om til plogskjær og spydene til vingårdskniver. Folk skal ikke løfte sverd mot folk, ikke lenger læres opp til krig. Kom, Jakobs hus, la oss vandre i Herrens lys!*

Nobels fredspris deles ut 10. desember og ble første gang utdelt i 1901. Etterpå fulgte et århundre med mye uro og to verdenskriger. Det har vist seg vanskeligere å vinne freden enn å vinne krigen. Fagre ord om fred har ikke sikret den. Den britiske statsminister Neville Chamberlain tok München-avtalen med Hitler i 1938 som en fredsgaranti, men under ett år senere var andre verdenskrig i gang. Chamberlain viste fram avtaledokumentene som ikke var verd mer enn papiret den var skrevet på, og proklamerte: *”Peace in our time!”* I den anglikanske *”Book of Common Prayer”* er den latinske hymnen fra 600-tallet *Da pacem Domine! in diebus nostris, Alleluja!* oversatt med *”Peace in our time”*.

Ifølge www.bibel.no inneholder hele 483 bibelvers ordet fred. ”Fredløs” forekommer kun i to vers, og begge er i beretningen om Kain som ble ”fredløs og flyktning” etter mordet på Abel (1 Mos 4,14). Fredløshet var en av de strengeste straffene man kunne idømmes. Man ble satt utenfor samfunnet og loven, uten rettsbeskyttelse. Den fredløse var fritt vilt, og hvem som helst kunne hevne eller straffe vedkommende. Fredløshet kan lett assosieres med flukt, hjemløshet, isolasjon og angst. I fortellingen om Kain setter Gud et merke på hans panne som en beskyttelse slik at ingen skulle drepe ham (1 Mos 4,15). Den fredløse ble fredet.

Søren Kierkegaard skrev dyptpløyende om ”Begrepet angst”. Hans navnebror Johannes Kirkegaard (1920–2000) har skrevet denne salmen gjendiktet av Britt Hallquist:

*Blott i det öppna
har du en möjlighet.
Läser du om dig
kväus och förtvinnar du.
Ut i det fria skall du med Herren gå.
Kraften fullkommas mitt i din svaghet då.*

*Leva i världen
omvänd till verklighet,
vänd mot Guds framtid,
följd av hans trofasthet.
Mörkeret du möter aldrig i ensamhet.
Blott i det öppna ligger din möjlighet.*
(Svenska Psalmboken 90)

Vi lever i et rolig hjørne, en avsidesliggende krok av verden. Vi har mye plass og kaller oss en fredsnasjon. Likevel er det ufred, og det urolige hjerte synes å være vårt livsvilkår – uansett. Det vet Jesus. Og det er derfor han sier: *Fred etterlater jeg dere. Min fred gir jeg dere, ikke den fred som verden gir. La ikke hjertet bli grepet av angst og motløshet.*

SALMER I UTVALG

86 Navnet Jesus
416 Du Far og Herre, du som rår
461 Tårnhøye bølger slår
456 Det er godt å være stille
812 Se solens skjønnne lys og prakt
849 Takk, vår Gud
854 No stig vår song, vår takk til Gud

STEPHEN SIRRIS
STIPENDIAT, VID VITENSKAPELIGE
HØGSKOLE, DIAKONHJEMMET
STEPHEN.SIRRIS@VID.NO

luther

Kari Fure **FLUKTEN FRA SYRIA OG IRAK**

199,-

Flere millioner mennesker flykter fra sine hjemland i Midtøsten. Blant disse er det mange kristne. De drives vekk fra områdene der den kristne kirke først etablerte seg. Slik kuttet kirkens røtter.

I *Flukten fra Syria og Irak* forteller Kari Fure om møter med mennesker som står midt i dramaet. Hun har snakket med flyktninger og kirkeledere, politikere og personer som risikerer livet for å hjelpe – og orientalske kristne som starter et nytt liv i Tyskland, Sverige og Norge.

Fure setter enkeltskjebnene inn i en politisk og historisk sammenheng. Hun drar linjene til folkemordet i Tyrkia for hundre år siden, og spør hvorfor de religiøse motsetningene i Syria og Irak ble så dype. Fure har også møtt folk som drømmer om trygghet i en selvstyrt provins for kristne og andre minoriteter på Ninive-sletta i Nord-Irak.

Les den spennende historien!

www.lutherforlag.no

Avsender:
Luthersk Kirketidende
Sinsenveien 25
0572 OSLO

UTKOMMER annenhver uke på Luther Forlag og redigeres av professor Harald Hegstad (ansv.), prost Hege Elisabeth Fagermoen, førstelektor Sjur Isaksen og fungerende sokneprest Kjersti Gautestad Norheim. Bokmeldingsansvarlig: Stipendiat Per Kristian Sætre. Redaksjonssekretær: Eyolf Berg.

ALLE HENVENDELSER rettes til:
Luthersk Kirketidende
v/Eyolf Berg
Sinsenveien 25
0572 OSLO
Tlf. 91 17 65 37
E-post: redaksjon.lk@lutherforlag.no

INTERNETT: www.lutherskkirketidende.no
Opplysninger om annonsepriser og utgivelsesplan finnes på nettsidene.

ARTIKLER OG LESERINNLEGG til Luthersk Kirketidende sendes på e-post til ovenstående adresse. Artikler skal normalt ikke overstige 2500 ord. Innlegg skal normalt ikke være mer enn 1200 ord.

ABONNEMENT: Pris kr. 600,- pr. år for Norge. Utlandet kr. 825,- pr. år. Abonnementet inkluderer Tidsskrift for Praktisk Teologi (2 numre pr. år). Kontonummer: 8220.02.93882. Abonnementet løper til det sies opp skriftlig (brev, SMS eller e-post). Gamle og nye numre kan kjøpes i pdf-format fra <https://lutherskkirketidende.buyandread.com>